

Jurij Šilc

Gospostvo Smlednik pod Celjskimi grofi

Friderik Žovneški kupi grad Smlednik za dva tisoč mark srebra

ŠILC Jurij, dr., upokojeni raziskovalec, Cesta Cirila
Kosmača 51, SI-1211 Ljubljana – Šmartno,
jurij.silc@siol.net

728.82(497.4Smlednik):929.52Žovneški
728.82(497.4Smlednik):929.52Celjski

GOSPOSTVO SMLEDNIK POD CELJSKIMI GROFI

*Friderik Žovneški kupi grad Smlednik
za dva tisoč mark srebra*

Prispevek govori o času, ko je bila žovneško/celjska grajska politika v znamenju izjemne posestne ekspanzije. V ta čas sodi tudi pridobitev Smlednika, prvega večjega gospodstva oziroma gradu na Kranjskem, kamor so se v naslednjih desetletjih začele vedno bolj usmerjati ambicije svobodnih gospodov Žovneških oz. poznejših grofov Celjskih. Ti so nadaljevali z zaokrožanjem tamkajšnje posesti in s tem položili temelje lastni posesti na Kranjskem. Pridobitev patronatne pravice nad župnijo Vodice, ustanovitev vikariatov v Smledniku in v Utiku ter kaplanije v Spodnjih Pirničah kaže na to, da so Celjski tudi na področju cerkvene teritorialne ureditve poskušali utrjevati svoje glavno kranjsko središče na gradu Smlednik. Tudi cerkev in Marijina bratovščina na Šmarni gori so v času Celjskih z nakupi in daritvami pridobili omembe vredno premoženje.

Ključne besede: grad in gospostvo Smlednik, svobodni gospodje Žovneški, grofje Celjski, župnija Vodice, Šmarna gora, 12.–15. stoletje

ŠILC Jurij, PhD, retired researcher, Cirila Kosmača
51, SI-1211 Ljubljana - Šmartno, jurij.silc@siol.net

728.82(497.4Smlednik):929.52Žovneški
728.82(497.4Smlednik):929.52Celjski

SMLEDNIK ESTATE UNDER THE COUNTS OF CELJE

*Frederick of Žovnek buys Smlednik castle for two
thousand marks of silver*

This article is about a time when the castle politics of the Žovnek/Celje noble family was marked by a remarkable expansion of property. This was also the time of the acquisition of Smlednik, the first major estate or castle in Carniola, where the ambitions of the free Lords of Žovnek, or later the Counts of Celje, began to be increasingly directed in the following decades. They continued to build up their holdings there and thus laid the foundations for their own possessions in Carniola. The acquisition of the patronage of the parish of Vodice, the establishment of vicariates in Smlednik and Utik, and the chaplaincy in Spodnje Pirniče show that the Celje family were also trying to consolidate their main centre in Kranj, Smlednik Castle, in ecclesiastical territorial organisation. The church and the Confraternity of St Mary on Šmarna Gora also acquired noteworthy assets through purchases and donations during the time of the Celje nobility.

Keywords: castle and Smlednik estate, free lords of Žovnek, Counts of Celje, Vodice parish, Šmarna gora, 12th-15th century

V 13. letniku *Zgodovine za vse* sem objavil članek z naslovom Nadškof iz Perzije podeli v Celju odpustek šmarnogorskim božjepotnikom¹ v katerem sem govoril o listini, ki je bila izdana v Celju 14. maja 1411.² To je bilo v prvem letu pontifikata papeža Janeza XXIII., ko je dominikanski misijonar in perzijski nadškof Janez iz Sultanije (*Soltanieh*) v današnjem Iranu podelil odpustek romarjem, ki redno obiskujejo Marijino cerkev na Šmarni gori. Ko se je nadškof Janez v prvi polovici maja 1411 mudil v Celju, se je tam verjetno srečal tudi z grofom Hermanom II. Celjskim, dobrim prijateljem kralja Sigismunda Luksemburškega, udeležencem križarskih bojev proti Turkom in podpornikom pisanskega (proti)papeža Janeza XXIII. Takrat je tudi podelil omenjeni odpustek šmarnogorskim romarjem, morda le kot znak nadškofovega spoštovanja do grofa ali pač poplačilo kakšne grofove usluge nadškofu. Da je bila izbrana prav romarska cerkev na Šmarni gori pa tudi ne preseneča, saj so imeli Celjski od leta 1328 v lasti grad Smlednik, od leta 1393 pa tudi patronat nad župnijo v Vodicah in s tem njeno podružnico na Šmarni gori.

Tokrat bo tekla beseda o času med letoma 1328 in 1456, ko so Celjski izoblikovali svoje največje gospostvo na Kranjskem s sedežem na gradu Smlednik.

Žovneško/celjska grajska politika je bila v prvi polovici 14. stoletja v znamenju izjemne posestne ekspanzije. V ta čas sodi tudi pridobitev Smlednika, prvega večjega gospostva oziroma gradu na Kranjskem, kamor so se v naslednjih desetletjih začele vedno bolj usmerjati ambicije Žovneških, saj je že leta 1334 Friderik postal tudi deželni glavar Kranjske in Slovenske marke. Šlo je za strateško in prometno pomembno gospostvo na Gorenjskem, ki je ostalo v posesti Celjskih do izumrtja rodbine leta 1456. Grad je stal nad prehodom čez Savo na pomembni prometni povezavi iz Furlanije preko Kranjske na Spodnje Štajersko, med freisinško škofjo Loko na eni in deželnoknežjim Kamnikom na drugi strani.³

Začetki gospostva Smlednik

Ozemlje okrog Smlednika je bilo v zgodnjem srednjem veku del obsežnega kronskega ozemlja, ki so ga v drugi polovici 10. stoletja v pretežnem delu prejeli kranjsko-istrski mejni grofje Weimar-Orlamündski iz Turingije kot zasebno posest. Vendar je že v 11. stoletju prišlo do drobitve posesti. Na območju poznejšega smledniškega gospostva⁴ so imeli že na prelomu iz 11. v 12. stoletje alodialno posest plemiči, ki so tam posedovali tudi lastniške cerkve. O tem govori listina oglejskega patriarha Ulrika I. Eppenštajnskega, ki je bila spisana verjetno med letoma 1093 in 1106 in kjer se omenjata Eberhard iz Kranja in Bertold, morda briksenška ministeriala in morebiti celo prednika rodu smledniških vitezov.⁵ Oblast oglejskega patriarha (od 1093 nominalnega mejnega grofa) nad Smlednikom je moč zaznati le v listini patriarha Pelegrina I., ki

Razvaline gradu Smlednik je leta 1890 upodobil Ladislav Benesch. (*Lavrirana perorisba s tušem, Narodni muzej Slovenije, inv. št. R-352*)

¹ Šilc, *Nadškof*, str. 5–16.

² NŠAL, *Listine*, št. 245; fotografija, objava in slovenski prevod v Šilc, *Nadškof*, str. 5–6.

³ Kosi, *Grajska politika*, str. 467.

⁴ O začetkih Smlednika več v Kos, *Blesk*, str. 172–181; Kos, *Vitez*, str. 215–216; Štular, *Grad*, str. 29–37.

⁵ Listina se je ohranila le v dvakratnem prepisu Giusepa Binija iz 18. stol. (ACU, Bini, *Var doc. Ant.*, zv. 32, str. 241 in zv. 64, str. 56; fotografija, objava in prevod Šilc, *Nadškof*, str. 26). O dataciji listine gl. Šilc, *Lastniške kapele*, str. 26–34.

je bila spisana v Rožacu (*Rosazzo*) po 23. septembru 1136, in sicer ob potrditvi dotacije njegovih predhodnikov Ulrika I. in Gerarda benediktinskemu samostanu Možac (*Moggio*).⁶ Takrat je bil v patriarhovem spremstvu tudi Ulrik iz Smlednika, ki je bil morda bodisi Eberhardov ali Bertoldov potomec in je živel na utrjenem dvoru, če ne celo že v stolpastem višinskem gradu nad Smlednikom.⁷

Do dela posesti okrog Smlednika je po letu 1106 prišel grof Bernard I. Spanheimski, morda prek svoje sestre Rikarde, poročene s kranjskim in istrskim mejnim grofom Poponom iz rodbine Weimar-Orlamünde.⁸ Bernard je bil četrti od bratov iz zakona Engelberta I. in Hedvike iz Moša (*Mossa*). Njegova politična moč je izvirala iz obširne posesti na Koroškem v okolici Velikovca (*Völkermarkt*), kjer se je po koroških Trušnjah (*Trixen*) malo pred smrtjo tudi imenoval. Veliko posesti je imel tudi v Podravju, Posavinju in Posavju. Ko je Bernard leta 1147 umrl na drugi križarski vojni, njegove zapuščine niso dedovali spanheimski nečaki, ampak jo je, sam takrat brez živih otrok, zapustil nečaku svoje žene Kunigunde, štajerskemu mejnemu grofu Otokarju III.

Kot kaže je takrat uspelo Trušenjskim kot otokarskim ministerialom obdržati posest na Smledniškem, kajti Otokar ni prevzel vse Bernardove posesti. Morda so Trušenjski uspeli obvladovati tudi sam smledniški grad, saj lahko za njihove ministeriale štejemo Smledničana Werganda, njuna sinova Bertolda in Ušalka ter njegovega zeta Rapota, ki se omenjajo v listini koroškega vojvode Bernarda II. Spanheimskega za freisinško škofijo iz let 1214–1220⁹ in v listini Alberta Trušenjskega

s 1. oktobra 1216,¹⁰ ko ta dovoljuje svojemu smledniškemu ministerialu Wergandu darovati hubo v Zbiljah samostanu Gornji Grad.¹¹

Sestra Alberta Trušenjskega Geburga se je poročila z Ortolfom Planinskim in kot doto prinesla starim Planinskim tudi del smledniške posesti. Njuna vnukinja Geburga pa se je pred letom 1244 poročila s Henrikom III. Svibenskim (I. Planinskim), začetnikom nove veje Planinskih, ki so se s tem dokopali do dela smledniškega gospostva in gradu Smlednik. Iz tega časa je ohranjena listina, spisana na gradu Bizeljsko 6. avgusta 1251, ko se je krški škof Ulrik I. Ortenburški poravnal s Henrikom in njegovim sorodnikom Friderikom V. Ptujskim glede gradov Planina in Podsreda, ki jima jih je obema skupaj takrat škof izročil v fevd; dalje je Friderik predal dohodke v Poljčanah, Henrik pa v Štatenberku in Smledniku, ki sta jih prav tako prejela v fevd.¹² Med ministeriali Planinskih na Smledniku se omenja Henrik, prvič leta 1260 ko je Henrik I. Planinski podaril svojega služabnika samostanu v Velesovem¹³ in drugič 18. junija 1286, ko se je freisinški škof Emiho poravnal z Viljemom iz Škofje Loke, župnikom v Šmartinu pri Kranju, glede nekih dolgov.¹⁴ Nato se 8. junija 1290 kot ministeriala Planinskih omenjata Ulrik Chropf in njegov istoimenski sin Ulrik; takrat je Oton Planinski dovolil svojemu vazalu Nikolaju Rebcu, da proda nazaj škofu Emihonu sedem hub na Jami, ki jih je imel v fevdu od Freisinga.¹⁵ Oba Chropfa se omenjata tudi 7. decembra 1297, ko je Oton Planinski predal freisinški cerkvi Juto, hčerko Ulrika Chropfa, ki je bila poročena z Winterjem iz Puštala. Listina je bila izstavljena na gradu Smlednik, kar je tudi prva izrecna omemba gradu, Ulrik Chropf starejši pa se omenja kot gradiščan.¹⁶ Oba sta bila 9. maja 1299 tudi med pričami, ko je Oton Planinski na Smledniku podelil loškemu meščanu Petru imenovanemu Silbersach v fevd hubo v Šen-

⁶ BNM, Dipl. inst., Ms. 2437–2438, št. 51; objava Härtel, *Die älteren Urkunden*, št. U8.

⁷ Več o materialnih ostankih več kot 500-letne stavbne zgodovine gradu v Štular, *Stavbna analiza*, str. 107–123.

⁸ Vsekakor pa sta v začetku 12. stoletja del posesti podedovali tudi dve bavarski grofovski rodbini Andeški in Bogenski. Takrat sta se grof Bertold II. Andeški in Albert I. Bogenski poročila s sestrama Zofijo in Hedvigo, hčerkama umrlega mejnega grofa Popona II. Weimar-Orlamündskega.

⁹ Prepis iz 18. stol. AEMF, GA016, H260, fol. 15–15v; objava Zahn, *Codex I*, št. 127. Med 50 pričami najdemo plemiče s Falkenberga, Godešiča, Jeterbenka, Kamnika, Mengša, Nakla, Polhovega Gradca, Puštala, Smlednika, Stražišča, Škofje Loke in Turjaka.

¹⁰ Prepis iz 17. stol. NŠAL, KAL, fasc. 82, št. 22; fotografija, objava in prevod v Šilc, *Gradiščan*, str. 182–183.

¹¹ Šilc, *Gradiščan*, str. 177–186.

¹² ARS, Listine, št. 6722; objava Zahn, *Urkundenbuch*, št. 97.

¹³ ARS, Listine, št. 5238; objava Schumi, *Urkundenbuch*, št. 273; prevod Šilc, *Starejša zgodovina*, str. 85, op. 160.

¹⁴ Prepis iz 13. stol. BayHStA, HL Fr., 2, fol. 132v; objava Zahn, *Codex I*, št. 395.

¹⁵ BayHStA HFU, št. 158; objava Zahn, *Codex II*, št. 433.

¹⁶ BayHStA HFU, št. 152; objava Zahn, *Codex I*, št. 422.

čurju. Takrat je bil v njuni družbi tudi neki Peterlin s Smlednika.¹⁷ Ulrik Chropf je bil 25. julija 1299 tudi med pričami, ko je Oton Planinski prodal svoj lastni brod pri Tacnu, ki mu ga je izročil njegov oče v pravno veljavno premoženje – in ki ga je uporabljal in imel v oblasti njegov rod več kot sto let –, in sicer skupaj z brodu pripadajočo hubo, Porgerjevi vdovi Maruši iz Ljubljane.¹⁸ Ulrik Chropf je bil sin že omenjenega Henrika s Smlednika in je imel tudi brata Konrada. Slednji se omenja kot priča 24. december 1299, ko podeli Henrik s Podkrnosa (*Gurnitz*) kamniškemu meščanu Eberhardu imenovanemu Bojc v fevd desetino od osmih hub na Pšenični Polici in štirih v Cerkljah na Gorenjskem¹⁹ ter 11. november 1300, ko Konrad Gallenberški podeli Otonu iz Podgorice v fevd hubo v Nadgorici pod Ljubljano.²⁰ Oba brata s Smlednika, Konrad in Ulrik, pa sta omenjena 6. februarja 1306, ko prodana dve hubi v Trzinu.²¹ Pozneje, v času Planinskih, se omenjata še dva Smledničana, in sicer Nikolaj 17. februar 1314, ko Henrik iz Podkrnosa proda točaju Rajnerju IV. Ostroviškemu (*Osterwitz*) svoj lastni rovt ob Kokri²² ter 21. december 1321 še Majhnard, ki je bil priča, ko je Rapot Schrawas s privoljenjem svojih gospodov Planinskih prodal samostanu Velesovo hubo v Šenčurju.²³ Brata Henrik III. in Ulrik III. Planinski sta prenesla težišče svoje dejavnosti na Kranjsko. V 20. letih 14. stoletja sta se začela zadolževati in Henrik je s soglasjem brata Ulrika začel prodajati in zastavljati skupno premoženje. 20. decembra 1324 je prodal samostanu Gornji Grad dve hubi v Žerjavki ob Savi za 24 mark savinjskih pfenigov, ki sta jih dolgovala samostanu na svojih desetinah na Planini pri Sevnici;²⁴ 10. avgusta 1325 je prodal Gerlohu, sinu Friderika Stupla iz Gradca v Beli krajini, šest hub v Spodnji Krašnji za 36 mark oglejskih pfenigov;²⁵ 9. marca 1326 je zastavil bratrancu Haugu Svibenjskemu za 10 mark oglejskih

pfenigov premoženja;²⁶ 21. februarja 1328 je prodal Frideriku z Mehovega štiri hube v Pšati pri Cerkljah na Gorenjskem za 35 mark oglejski pfenigov.²⁷ Dolgove obubožanih Planinskih pa so kmalu spretno izkoristili sorodniki Žovneški.

Gorenjsko zemljiško gospostvo Žovneških s sedežem na Smledniku

Dne 17. aprila 1328 sta Henrik III. Planinski in žena Elizabeta na Lembergu pri Šmarju izstavila Frideriku Žovneškemu najprej zastavno, nato pa še prodajno listino za gospostvo in grad Smlednik.²⁸ Dne 25. julija 1328 sta enako storila Henrikov brat Ulrik III. Planinski in sestra Adelhajda z listino izdanimi v Ljubljani.²⁹ Zastavna vsota je bila v obeh listinah 2000, prodajna pa le 1012 mark srebra. Jasno je, da sta bili vsoti mišljeni za vse prodajalce skupaj, ne pa za vsakega posebej. Planinska sta dala z dodatno listino Žovneškemu jamstvo, da bo v primeru neplačila Smlednik pravno popolna upnikova last. V primeru oporekanja Planinskih bi Žovneški že razpolagal s pravno veljavnim dokumentom. Planinski so dejansko prejeli skupaj 2000 mark, ko so dokončno prepustili lastništvo Smlednika. Prvi obrok, dejanski dolg v znesku 988 mark, so prejeli že ob zastavi, ostanek 1012 mark pa je pomenil poravnavo razlike za zamenjavo pravnega statusa lastništva.

Friderik Žovneški je 30. decembra 1329 zastavil Smlednik, skupaj z vsemi ostalimi svojimi lastnimi in fevdnimi gradovi (Rogatec, Kostrivnica, Lemberg, Žovnek, Ojstrica, Šoštanj in Mozirje ter odvetništvo nad samostanom Gornji Grad, nista pa omenjena manj pomembna stolpa Šenek in Libenštajn) svojem svaku Ulriku Walseesckemu.³⁰ To je storil najverjetneje za pričakovano pomoč Walseesckih v fajdi za vovberško dediščino proti Konradu Aufensteinu, vendar je vse gradove kmalu rešil iz te zastave.

¹⁷ ARS, *Listine*, št. 5243; objava Wiessner, *Die Kärntner Geschichtsquellen*, št. 437.

¹⁸ ARS, *Listine*, št. 5778; objava Otorepec, *Listine 1299–1450*, št. 1; prevod Šilc, *Rečni prehod*, str. 276.

¹⁹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 2950; objava Wiessner, *Die Kärntner Geschichtsquellen*, št. 452.

²⁰ ARS, *Listine*, št. 5783; objava Schumi, *Urkunden*, št. 13.

²¹ DOZA UA, št. 1249; objava Arnold, *Die Urkunden*, št. 1249.

²² ÖStA, AVA, FA, *Harrach, Urk.*, št. 1314-2-17.

²³ ARS, *Listine*, št. 5255.

²⁴ NŠAL, *Listine*, št. 95; povzetek Volčjak, *Listine*, št. 95.

²⁵ ARS, *Listine*, št. 6102.

²⁶ Prav tam, št. 6750.

²⁷ Prav tam, št. 6112.

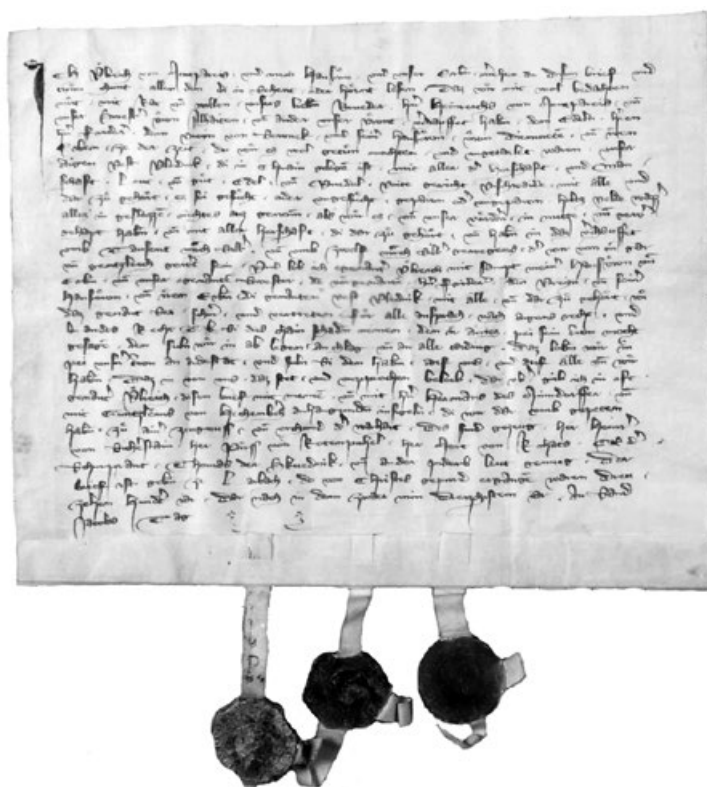
²⁸ ARS, *Listine*, št. 4020 in 4021; objavi Kos, *Celjska knjiga*, št. 122 in 123.

²⁹ ARS, *Listine*, št. 4026 in 4027; objavi Kos, *Celjska knjiga*, št. 124 in 125.

³⁰ ARS, *Listine*, št. 4570; objava Kos, *Celjska knjiga*, št. 127.

17. april 1328, Lemberg pri Šmarju: Henrik III. Planinski in žena Elizabeta naznanjata, da sta s privoljenjem brata Ulrika III. in sestre oz. svakinje Adelhaje prodala Frideriku Žovneškemu in ženi Diemuti grad Smlednik s pripadajočim za 1012 mark srebra. (ARS, *Listine*, št. 4021)

25. julij 1328, Ljubljana: Ulrik III. Planinski naznanja, da je s privoljenjem brata Henrika III. in sestre Adelhaje prodal Frideriku Žovneškemu in ženi Diemuti grad Smlednik s pripadajočim za 1012 mark srebra. (ARS, *Listine*, št. 4027)

Friderik, ki je bil kot zaveznik Habsburžanov v vojni za češko krono med 1334 in 1340 kranjski deželni glavar in mu je bil 1342 podeljen dedni naslov grofa Celjskega, se ni bil pod nobenimi pogoji pripravljen odreči svojim ekspanzionističnim prizadevanjem in je nadaljeval z zaokrožanjem posesti na Smledniškem in s tem položili temelje lastni posesti na Kranjskem:

- 24. maja 1334 je kupil od bratov Henrika, Hermana in Sajfrida Kranichberškega (s Cmureka) njihovo posest v Smledniku in okoli njega z vsem pripadajočim ter gradišče nad Zavrhom pod Šmarno goro za 180 mark oglejskih pfenigov;³¹
- 20. junija 1334 je kupil od Henrika Sauerja tri hube v Podreči in eno v Mošah pri Smledniku za 20 mark oglejskih pfenigov;³²
- 18. oktobra 1338 je kupil od Friderika Kolovškega njegov tretjinski delež na žagi in pravico do ribolova na Savi v Gameljnah za 12 mark oglejskih pfenigov;³³
- 23. septembra 1340 je kupil od Hansa Kunšperškega tretjino broda na Savi pri Trbojah in eno hubo v urbarju Smlednik za 15 mark oglejskih pfenigov;³⁴
- 2. avgusta 1342 je kupil od Friderika Kolovškega njegov delež pravice do ribolova na Gameljščici za 12 mark oglejskih pfenigov;³⁵
- 12. oktobra 1349 je kupil od Jurija Zandla tri hube v Vodichah za 27 mark oglejskih pfenigov;³⁶

³¹ ARS, *Listine*, št. 4572; objava Kos, *Celjska knjiga*, št. 148.

³² ARS, *Listine*, št. 4031; objava Kos, *Celjska knjiga*, št. 151.

³³ ARS, *Listine*, št. 4044; objava Otorepec, *Listine 1243–1397*, št. 47.

³⁴ ARS, *Listine*, št. 4058; objava Kos, *Celjska knjiga*, št. 205.

³⁵ ARS, *Listine*, št. 4070.

³⁶ *Prav tam*, št. 4101.

- 30. januarja 1351 je kupil od Hermana Polhograj-skega pravico ribolova na Gameljščici;³⁷
- 24. marca 1353 kupi od Galla Gallenbergga dve hubi v Vodicaх za 20 mark oglejski pfenigov;³⁸
- 14. julija 1353 je kupil od Konrada Galla hubo v Loki pri Mengšu, dve na Selu in eno v Polju pri Vodicaх za 31 mark oglejskih pfenigov;³⁹
- 25. julija 1354 je zamenjal z brati Hermanom, Hansom in Nikolajem, točaji z Ostrovice, neko svojo posest (morda tisti dve hubi na Selu, ki jih je leto prej kupil od Galla) za dva mlina z dvema jezovoma in vsem pripadajočim, ki sta ležala na Selu med Šmarno goro in Šinkovim Turnom.⁴⁰

Friderik I. Celjski je umrl pred marcem 1360 in je imel takrat na Kranjskem v lasti poleg Smlednika še gradova Mirna na Dolenjskem in Žebnik pri Radečah ob Savi. V zakonu z Diemuto Walseesko sta se mu rodila sinova Ulrik I. in Herman I. ter hčeri Katarina (poročena z grofom Albertom IV. Goriškim) in Ana (poročena z grofom Otonom IV. Ortenburškim). V času Friderika se 3. decembra 1356 kot gradiščan na Smledniku omenja neki Martin.⁴¹

Na Smledniškem sta nakupe posesti nadaljevala Friderikova sinova Ulrik I. in Herman I., ki sta 9. januarja 1361 od Jurija Zaendla iz Kamnika in bratov Janeza in Jurija, sinov pokojnega Henrika Phaeffleina, kupila eno obdelano in eno pusto hubo v Žejah pri Mostah pred mestom Kamnikom za 10 mark beneških pfenigov.⁴² Dalje sta 10. avgusta 1362 od ljubljanskih meščanov, bratov Tomaža in Lenarta Oglejca, kupila za 70 mark oglejskih pfenigov sedem hub v okolici Komende. Tri so ležale Mostah pri Komendi, dve na Selu pri Vodicaх in po ena v Poženiku ter v Vodicaх.⁴³ Pred letom 1370 so si Celjski pridobili tudi posest na Dobruši in v Suhadolah, saj je 15. marca 1370 Herman I. podelil

Nikolaju Gallenbergu v fevd tri hube na Dobruši pod Smlednikom in dvor v Suhadolah z desetino od 12 hub.⁴⁴

Grof Ulrik I. je umrl leta 1368, njegov mlajši brat grof Herman I. pa 21. marca 1385. Na gradu Smlednik se v času Hermana I. omenjata dva gradiščana, in sicer Oton s Turna v Škalah pri Velenju leta 1374 in Hans Haller leta 1383.⁴⁵

Iz časa Hermanovega sina grofa Hermana II. Celjskega je ohranjenih nekaj dokumentov o podelitvi celjske posesti na Smledniškem v fevd. Že pred letom 1394 je Herman podelil Viljemu Luspergerju v fevd dvor pod Smlednikom, štiri in pol hube na Podreči, eno v Mošah pod Trbojami, dve v Pirničah in eno v Vikračah pod Šmarno goro ter desetino v Vodicaх. To posest je Lusperger 31. marca 1394 prodal svaku Viljemu Lambergu za 650 florenov.⁴⁶ 24. junija 1394 je Herman podelil Petru iz Valburge v fevd dvor in tri hube v Valburgi, tri hube in domec na Podreči ter po eno hubo v Hrašah, v Polju pri Vodicaх in v Pirničah.⁴⁷ Po smrti Petra iz Valburge je Herman kmetijo v Polju in domec na Podreči 18. aprila 1414 podelil v fevd Petrovemu sinu Viljemu iz Valburge.⁴⁸ Leta 1395 je bil tudi Šinkov Turn v posesti grofov Celjskih, kar pomeni, da so ga morali Gallenberški prodati ali vsaj zastaviti. Takrat je namreč Herman podelil Sajfridu Gallenberškemu v fevd stolp Šenkov turn⁴⁹ v Šinkovem Turnu pri Selu, tamkajšnjo pristavo in tri hube, dalje pet hub v Kosezah, žitno desetino in dve hubi v Polju pri Vodicaх, eno hubo na Dobruši in desetino v Suhadolah.⁵⁰ 4. januarja 1422 pa je Herman podelil Juriju Lambergu in njegovim bratom v fevd desetino v Mostah in Križu pri Komendi.⁵¹ Herman je 1. septembra 1424 kupil od Krištofa iz Škofje Loke eno hubo na Jami za 35 mark pfenigov.⁵² Celjski so bili tudi odvetniki samostana Bistra. Herman se je 6. septembra 1400 v korist samostana odrekel

³⁷ ARS, Listine, št. 4111; objava Otorepec, Listine 1154–136, št. 42.

³⁸ ARS, Listine, št. 4133.

³⁹ Prav tam, št. 4137.

⁴⁰ ARS, Listine, št. 4590; povzetek Wiessner, Die Schenken, št. 186.

⁴¹ ASU, ANA, fasc. 5119/4, fol. 4; objava De Vitt, Gubertino da Novate, št. 1180. Takrat je oglejski patriarh Nikolaj podelil župnijo sv. Marjete v Vodicaх župniku Eliji Celjskemu.

⁴² ARS, Listine, št. 4187.

⁴³ ARS, Listine, št. 4193; objava Otorepec, Listine 1243–1397, št. 64.

⁴⁴ ARS, Listine, št. 4254.

⁴⁵ Banfi, Uprava, str. 40.

⁴⁶ ARS, Listine, št. 302.

⁴⁷ NÖLA, 05.01, StA Urk., št. 1348.

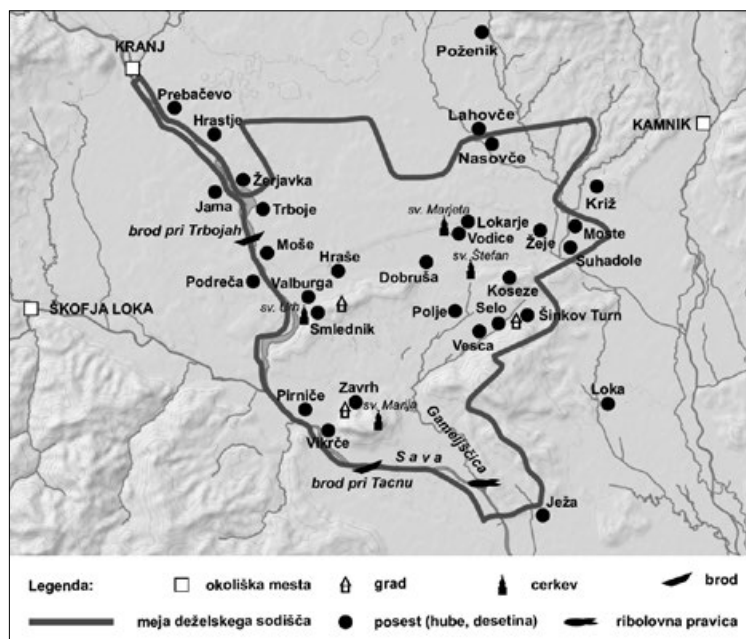
⁴⁸ Prav tam, št. 1891.

⁴⁹ Več o stolpu koroških točajev z Ostrovice gl. Šilc, Stolp.

⁵⁰ Zapis v Gallenberškem inventarnem popisu iz 16. stol. ARS, Gr., AS 730, fasc. 133, str. 462; objava Bizjak, Gallenberški listinski arhiv, str. 274.

⁵¹ ARS, Listine, št. 365.

⁵² Prav tam, št. 4446.

Celjska posest na Smledniškem med letoma 1328 in 1456.
Prikazani so toponimi, ki jih omenjamo v tem sestavku.
(ilustracija: Miha Seručnik, Jurij Šilc)

odvetščini v znesku 40 pfenigov na dve hubi v Suhadolah v njegovem gospostvu Smlednik.

V času grofa Hermana II. sta bila gradiščana na Smledniku Hans Müllingen med letoma 1393 in 1402 ter Lenart Iški med letoma 1410 in 1413.⁵³

Leta 1418, ko so izumrli grofje Ortenburški, se je nenadno močno povečala celjska posest na Kranjskem. Na osnovi 23. novembra 1377 sklenjene pogodbe o obojestranskem dedovanju v primeru izumrtja je Celjskim pripadla ortenburška posest na Koroškem in Kranjskem. Tako so dobili v roke gradove na Gorenjskem (Radovljica, Kamen, Waldenberg),⁵⁴ Notranjskem (Lož) in predvsem Dolenjskem (Kravjek, Čušperk, Ortnek, Ribnica,

Kočevje, Kostel, Poljane pri Starem trgu ob Kolpi, Stari grad pri Otočcu).⁵⁵

Kmalu po smrti grofa Hermana II. Celjskega (umrl je 13. oktobra 1435 v Bratislavi) so morali vazali kot izraz zvestobe novega seniorja, grofa Friderika II., zaprositi za ponovno potrditev oziroma podelitev fevdov. Tako je nastal danes najstarejši še ohranjen popis celjskih fevdov, ki je bil nastavljen 8. maja 1436, in je ohranjen v dveh, ne povsem enakih izvodih; prvega hranijo v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani,⁵⁶ drugega pa v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.⁵⁷ Knjiga vsebuje v prvem delu fevde grofije Ortenburg, v drugem delu pa grofije Celje. V ljubljanskem izvodu so vpisi do leta 1447, v graškem pa do 1441.

Iz fevdne knjige grofa Friderika II. Celjskega je moč razbrati tako posest, kakor tudi celjske vazale na Smledniškem. Friderik je 20. aprila 1437 podelil bratom Juriju, Baltazarju in Jakobu Lambergu v fevd dvor pod Smlednikom, štiri in pol hube na Podreči, dve hubi in travnik v Pirničah, po eno hubo v Vikračah pod Šmarno goro in v Mošah pri Trbojeh ter desetino v Vodichah.⁵⁸ Juriju pa verjetno že leta 1436 desetino v Mostah pri Komendi,⁵⁹ njegovemu bratu Boltežarju pa leta 1437 tri hube v Valburgi, eno hubo v Smledniku in domec na Podreči.⁶⁰ 4. novembra 1436 pa je Jakobu Brdskemu podelil v fevd tri hube na Prebačevem.⁶¹ Leta 1436 je Friderik podelil bratom Nikolaju, Sajfridu in Janezu Gallenberškemu v fevd Šinkov Turn z vsem pripadajočim, po tri hube v Mošah in Hrašah, dve hubi v Mostah pri Komendi, eno na Podreči ter desetino v Smle-

⁵³ Banfi, *Uprava*, str. 41.

⁵⁴ Nekateri avtorji zmotno omenjajo tudi Smledniku bližnji grad Goričane. Goričane so bile devinska in ne ortenburška dediščina. V zadnjih desetletjih 14. stoletja so bili Devinci njeni posestniki in preko njih je gospostvo prešlo na njihove dediče Wallseejce. Leta 1407 sta vojvodi Leopold in Ernest ponovno zastavila bivše devinske posesti Rajnprehtu II. Wallseeju, med njimi tudi Goričane (in Zgornji Kamnik), za nadaljnjih 28 let, kar je leta 1416 potrdil vojvoda Albreht V. Zastava je potekla leta 1435 in Goričane ter številna druga gospostva so se povrnila nazaj Habsburžanom. Prim. Kosi, *Marginalije*, str. 207–208.

⁵⁵ Dediščina po grofih Ortenburških je grofom Celjskim prinesla okrog 34 gradov in desetino manjših stolpov na Koroškem in Kranjskem. Več o tem gl. Kosi, *Grajska politika*, str. 479–480.

⁵⁶ ARS, *Rokopisi*, I-57r.

⁵⁷ StLA, Cilli, Sch. 2, Heft 8.

⁵⁸ ARS, *Listine*, št. 535; vpis tudi v ARS, *Rokopisi*, I-57r, fol. 87.

⁵⁹ ARS, *Rokopisi*, I-57r, fol. 12.

⁶⁰ Prav tam, fol. 104v.

⁶¹ ARS, *Listine*, št. 4477; vpis tudi v ARS, *Rokopisi*, I-57r, fol. 36.

dniku, v Vesci, v Vodicah in v Suhadolah.⁶² Istega leta je podelil Janezu Strmolskemu v fevd posesti v Mošah in Mostah pri Komendi.⁶³ V Mostah je imel dve celjski hubi v fevdu tudi Matej Zellenberger, a je eno prodal Strmolskemu, kateremu jo je grof Friderik 20. decembra 1446 podelil v fevd.⁶⁴ Leta 1436 so bili na smledniškem celjski vazali tudi, Viljem iz Valburge, ki je imel v fevdu tri hube v Valburgi, eno hubo v Polju pri Vodicah in domec na Podreči;⁶⁵ dvorni mojster Erazem Lihtenberški je imel v fevdu osem hub v Hrastju in desetino v Trbojah in v Žerjavki;⁶⁶ Ana, vdova Hajnriha Verherja, je imela v fevdu tri hube na Podreči, ki so bile dediščina strica Melhiorja z Zgornjega stolpa na Kranclju v Škofji Loki;⁶⁷ Ana, hči Ulrika Halleggerja in vdova Janeza iz Škofje Loke, je imela v fevdu tri hube na Prebačevem,⁶⁸ tam pa je imel eno hubo v fevdu tudi Marin Dinstman iz Vokla;⁶⁹ brata Jurij in Martin Petschacher sta imela eno hubo in mlin v Lahovčah;⁷⁰ Jurij iz Kamnika je imel v fevdu eno hubo v Vodicah;⁷¹ Viljem iz Ržišč pa je imel v fevdu desetino od štirih hub v Zavrhu pod Šmarno goro, ki jo je kupil od Andreja Schrabasa.⁷² To desetino je nedolgo za tem Friderik podelil v fevd (verjetno Viljemovemu sorodniku) Juriju iz Ržišč.⁷³

V času grofa Friderika II. se med letoma 1440 in 1442 kot gradiščan na Smledniku omenja Hans Sepacher.⁷⁴

VAS	POSEST	VAZALI
Hrastje	8 hub	Lihtenberški
Hraše	3 hube	Gallenberški
Križ	desetina	Gallenberški
Lahovče	1 huba	Petschacherji
	1 mlin	Petschacherji
Moste	2 hubi	Gallenberški
	2 hubi	Strmolski
	desetina	Lamberški
Moše	3 hube	Gallenberški
	1 huba	Lamberški
	1 huba	Strmolski
Pirniče	2 hubi	Lamberški
Podreča	4 ½ hube	Lamberški
	3 hube	Verherji
	1 huba	Gallenberški
	1 domec	Lamberški
	1 domec	Valburški
Polje pri Vodicah	1 huba	Valburški
Prebačevo	3 hube	Brdski
	1 huba	Škofjeloški
	1 huba	Voklski
Smlednik	1 dvor	Lamberški
	1 huba	Lamberški
	desetina	Gallenberški
Suhadole	desetina	Gallenberški
Šinkov Turn	1 stolp	Gallenberški
Trboje	desetina	Lihtenberški
Valburga	3 hube	Valburški
	3 hube	Lamberški
Vesca	desetina	Gallenberški
Vikrče	1 huba	Lamberški
Vodice	1 huba	Kamniški
	desetina	Lamberški
	desetina	Gallenberški
Zavrh pod Šmarno goro	desetina	Ržiški
Žerjavka	desetina	Lihtenberški

Celjski fevdi na območju poznejšega deželnega sodišča Smlednik in najbližje okolice (grof Friderik II., okoli leta 1436). (ARS, Rokopisi, I-57r, fol. 12, 15, 20, 21, 27, 30, 36, 38, 63, 68v, 78, 80, 85v, 87, 104v)

Po smrti grofa Friderika II. Celjskega, umrl je julija 1454 na Žovneku, sta bili sestavljeni dve novi fevdni knjigi, tokrat ločeno za grofiji Ortenburg in Celje; obe sta danes v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani.⁷⁵

⁷⁵ ARS, Rokopisi, I-3r in I-2r.

⁶² ARS, Rokopisi, I-57r, fol. 85v.

⁶³ Prav tam, fol. 21.

⁶⁴ Prav tam, fol. 63.

⁶⁵ Prav tam, fol. 20.

⁶⁶ Prav tam, fol. 38.

⁶⁷ Prav tam, fol. 38.

⁶⁸ Prav tam, fol. 15.

⁶⁹ Prav tam, fol. 30.

⁷⁰ Prav tam, fol. 78.

⁷¹ Prav tam, fol. 68v.

⁷² Prav tam, fol. 27.

⁷³ Prav tam, fol. 80.

⁷⁴ Banfi, Uprava, str. 41.

VAS	POSEST	VAZALI
Hrastje	8 hub	Gallenberški
Hraše	3 hube	Gallenberški
Ježa	2 hubi	Zellenpergerji
Lokarje	desetina	Gallenberški
Moste	2 hubi	Gallenberški
	2 hubi	Zellenpergerji
	desetina	Lamberški
Moše	3 hube	Gallenberški
	3 hube	Zellenbergerji
	desetina	Lamberški
Nasovče	2 hubi	Rožeški
Podreča	1 huba	Gallenberški
	1 domec	Lamberški
Smlednik	1 huba	Lamberški
	desetina	Gallenberški
Suhadole	desetina	Gallenberški
Šinkov Turn	1 stolp	Gallenberški
Topole	desetina	Mengeški
Trboje	desetina	Gallenberški
Valburga	3 hube	Lamberški
Vesca	desetina	Gallenberški
Vodice	1 huba	Kamniški
	1 huba	Gallensteinski
	desetina	Gallenberški
Zavrh pod Šmarno goro	desetina	Baumkircherji
Žerjavka	desetina	Gallenberški

Celjski fevdi na območju poznejšega deželnega sodišča Smlednik in najbližje okolice (*grof Ulrik II., okoli leta 1455*).
(*ARS, Rokopisi, I-2r, fol. 5, 7, 8-9, 12v; I-3r, fol. 2, 5v, 21, 28*)

Patronat Celjskih nad vodiško župnijo

Za najstarejšo zgodovino župnije Vodice je na voljo razmeroma zgođen in pomemben, sicer nedatiran dokument oglejskega patriarha Ulrika I. Eppenštajnskega, ki je nastal v letih med 1093 in 1106.⁷⁶ Šlo je za dogovor med patriarhom, kot škofom ordinarijem vodiške župnije, na eni in Eberhardom iz Kranja ter Bertoldom na drugi strani o podelitev trajne pravice krščevanja in pokopavanja ter s tem združenih dohodkov njunim kapelam. Oba sta izročila kot odškodnino za s tem povzročeno zmanjšanje rednih dohodkov vodiškega župnika Gotsalka določene nepremičnine in podložnike. Eberhard je dal svoj alod oglejski cerkvi, zemljišče v Trbojah pa vodiški župniji, pod pogojem, da

sta njegovi kapeli v Trbojah in Smledniku prejeli krstno in pogrebno pravico. Bertold pa je izročil Hartmanov alod in hubo simmana⁷⁷ v istem kraju z vsemi pritklinami in pravico do udeležbe pri uporabi skupnih zemljišč, dalje služabnika Diekera in Kacelina ter deklo Geppo. Za to so dobile njegove kapele v Šmartnu pod Šmarno goro, v Zgornjih in Spodnjih Pirničah ter v Hrašah krstno in pogrebno pravico. Plemiča, oziroma že njuni predniki, so morali imeti v okolici Smlednika najbrž večjo posest, da so se imeli za upravičene oziroma dolžne postaviti na svojih nepremičninah manjše cerkve, ki so služile za dušne potrebe tamkajšnjim prebivalcem. Njune kapele so bile brez dote in desetin ter očitno tudi brez duhovnikov, zato ne moremo govoriti o lastniških cerkvah v pravem pomenu besede, ki so morale imeti duhovnika, cerkveno posest in desetino, ki je v celoti pripadala lastniku. V tem primeru ni šlo za ustanovitev teritorialne župnije, niti patronatne ne, saj je manjkala dotacija. Iz listine tudi ni razvidno pri kateri kapeli naj bi bil morebitni sedež župnije, saj so našete brez hierarhičnega reda.⁷⁸

Eberhardova kapela sv. Martina (pozneje Marijinega vnebovzetja) v Trbojah ter Bertoldove kapele sv. Jakoba v Hrašah, sv. Križa v Spodnjih Pirničah in sv. Tomaža v Zgornjih Pirničah so ostale na ravni vodiških podružnic. Pri kapeli sv. Urha v Smledniku pa se v 13. stoletju omenjata dva župnika. Prvi je bil Henrik, ki je kot priča nastopal pri dveh pravnih aktih oglejskega patriarha Bertolda Andeškega; najprej 18. oktobra 1228, ko je patriarh izdal listino za posvetitev cerkve sv. Petra v Črnomlju in njenih štirih podružnic, ki jih je ustanovila istrska mejna grofica Sofija,⁷⁹ in drugič 30. aprila 1251, ko je patriarh, le nekaj tednov pred svojo smrtjo, izročil vso svojo posest v okolici, na gradu in v trgu Slovenj Gradec oglejski škofiji, s pridržkom, da lahko do svoje smrti z njo sam svobodno razpolaga.⁸⁰ Drugi župnik v Smledniku pa je bil Herman, ki se je 13. januarja 1264 mudil v družbi gornjegrajskega opata Henrika II. V Škalah pri Velenju je sodeloval pri razjasnitvi statusa kapele v Šmartnem pri Šaleku

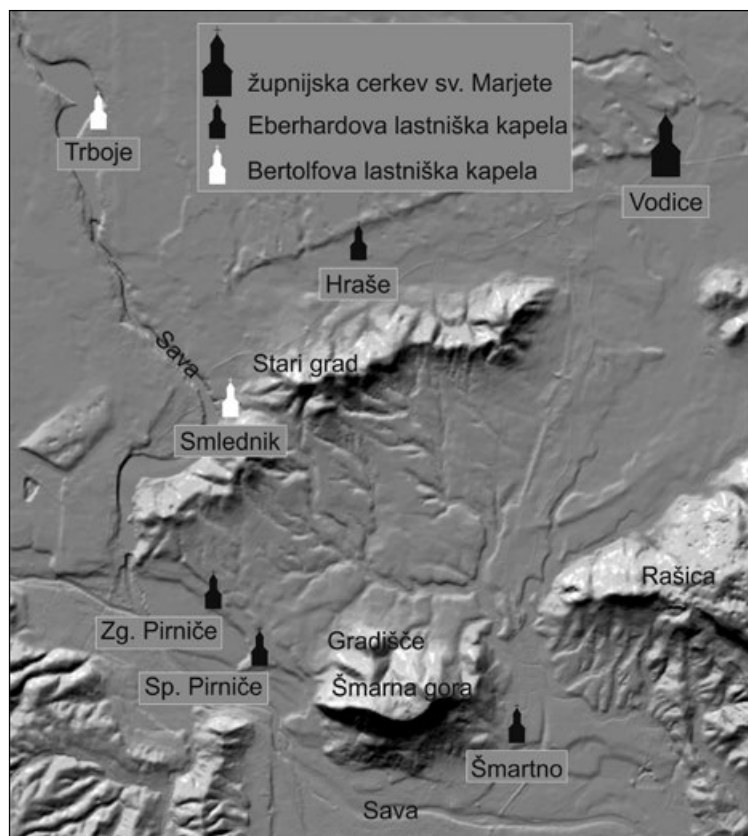
⁷⁷ Šlo je za hubo na kateri je imel zemljiški gospod zanesljivega in resnicoljubnega sla, glasnika, skratka podložnika, katerega pričanju se ni bilo moč upirati.

⁷⁸ Šilc, *Lastniške kapele*, str. 26-34.

⁷⁹ DOZA UA, št. 188; objava Bernhard, *Documenta*, št. P19.

⁸⁰ BCU, FJ, Ms. 696/I, fol. 0; objava Baraga, *Listine*, št. 132.

⁷⁶ Glej op. 5.

Kapele na ozemlju vodiške župnije, ki so bile na prelomu 11. v 12. stoletje v lasti Eberharda in Bertolda ter so od oglejskega patriarha dobile trajne pravice krščenja in pokopavanja umrlih. (ilustracija: Jurij Šilc)

do župnije Škale,⁸¹ istega dne pa je bil tudi v Žalcu, kjer je opat v imenu oglejskega patriarha Gregorja Montelonga razrešil spor med slivniškim župnikom Henrikom in studeniškim samostanom za hube in nekaj desetnin v korist slednjih.⁸² Vendar v tistem času župnija v Smledniku ni bila kanonično ustanovljena, saj je leta 1296 ni najti v papeški taksaciji prebend za oglejsko škofijo.⁸³

Pri Bertoldovi kapeli sv. Martina v Šmartnu pod Šmarno goro pa je bilo drugače. Tu je bila ustanovljena plemiška patronatna župnija, ki jo navaja že omenjena taksacija prebend iz leta 1296.⁸⁴ Navedena je za župnijo Vodice, a brez označbe, tako da ni jasno

ali je takrat že obstajala župnija ali le vikariat. Njen patron zaradi pomanjkanja zgodovinskega gradiva ni znan, a je patronat v 14. stoletju prešel na naddiakone Kranjske in Marke, ki so, kot pravi dokument s 16. aprila 1377,⁸⁵ od nekdanj imeli v Šmartnu pravico podeljevati beneficij *plenarie et omni iure*.

V 14. stoletju se v Smledniku omenja le še vikariat s stalnim vikarjem, ki je bil takrat in še pozneje podrejen vodiški župniji. Namreč, duhovniku Ulriku iz Kamnika, vikarju v Smledniku, ki je z dovoljenjem vodiškega župnika Gregorja tu stalno bival, je oglejski patriarh Bertrand de Saint-Geniès 6. junija 1341 podelil za prebendo in da bo lahko izkazoval gostoljubnost, desetino v Smledniku in Zbiljah ter zemljišče v Valburgi, skupaj z običajnimi darovi pri cerkvi sv. Marije na Šmarni gori, vendar tako, da vikar, ki ga bo vodiški župnik za njim postavil, zaradi tega še ne bo imenovan kot stalni vikar.⁸⁶ 21. oktobra 1355 so bile pod enakimi pogoji te pravice s strani patriarha

Nikolaja Luksemburškega podeljene smledniškemu vikarju Gregorju, sinu Matije iz Kamnika.⁸⁷ Pri vodiški podružnici sv. Štefana v Utiku se omenja stalni vikar Jakob Spadič, ki je 23. septembra 1391 prejel subdiakonot, 23. decembra 1391 diakonat in 30. marca 1392 duhovniški red; pri podružnici sv. Križa v Spodnjih Pirničah pa stalni kaplan Nikolaj, sin Primoža iz Ljubljane, ki je 16. marca 1392 prejel subdiakonot in 30. marca 1392 tudi diakonat.⁸⁸ Vse to kaže, da so Celjski tudi na področju cerkvene teritorialne ureditve poskušali utrjevati svoje glavno kranjsko središče v Smledniku.

⁸¹ NŠAL, Listine, št. 26; objava Schumi, Urkundenbuch, št. 328.

⁸² StLA, AUR, št. 827; objava Schumi, Urkundenbuch, št. 329.

⁸³ Gre za seznam prejemkov papeške desetine za prvo in drugo obdobje leta 1296, ki jo je leta 1295 naložil papež Bonifacij VII. mestu in škofiji Oglej. Izvirnik ASV, Cam., Cod. coll., št. 131; zadnja integralna objava v transkripciji F. Barage je v Höfler, O prvih cerkvah, str. 466–472.

⁸⁴ Glej Höfler, O prvih cerkvah, str. 466.

⁸⁵ ASU, ANA, fasc. 5125/2, fol. 75. Gre pa za podelitev župnije sv. Jurija v Ihanu Jakobu iz Šentvida pri Stični, katere collatio et provisio je s polnimi pravicami (pleno iure) pripadala službi arhidiakona Kranjske in Marke. Ta naj bi imel že od nekdanj pravico, da v župnijah Ihan, Gorje in Šmartno pod Šmarno goro podeljujejo beneficije plenarie et omni iure, pri župnijah Kovor in Zasip pa beneficiata potrjujejo.

⁸⁶ BAvU, Ms. 29, fol. 69; objava Brunettin, I protocolli, št. A/104.

⁸⁷ BCU, FP, Ms. 1472/IIId, fol. 30; povzetek Otorepec, št. 1173.

⁸⁸ BCU, FP, Ms. 892/V, fol. 16v, 19, 21, 23v, 24v.

28. december 1392, Čedad: Oglejski patriarh Janez Moravski podelil grofu Hermanu II. Celjskemu patronat nad župnijo sv. Marjete v Vodica. (ARS Listine, št. 4383)

Oglejski patriarh Janez Moravski⁸⁹ je 28. decembra 1392 izdal v Čedadu listino⁹⁰ s katero je podelil grofu Hermanu II. Celjskemu patronat nad župnijo sv. Marjete v Vodica, kar je 25. februarja

1393 potrdil tudi kapitelj.⁹¹ Takrat so bile Hermanu podeljene tudi patronatne pravice nad kranjskima župnijama Leskovec pri Krškem in Šentrupert na Dolenjskem ter štajerskimi župnijami Laško, Ponikva in Sv. Križ pri Rogatcu (Rogaška Slatina). Potrditveno bulo je papež Bonifacij IX. izdal 5. julija 1393.⁹² Avstrijski vojvoda Viljem pa je 27. decembra 1395 omenjene župnije oprostil plačevanja morebitnih davkov in naklad.⁹³

V času, ko so Celjski dobili patronat na župnijo Vodice je bil tam župnik Janez de Mila (iz Mihle).⁹⁴

⁸⁹ Do nedavno se je v strokovni literaturi navajalo, da je bil oglejski patriarh med letoma 1387/88 in 1394 Janez Sobieslav, drugorojenec moravskega mejnega grofa Janeza Henrika († 1375) iz dinastije Luksemburških. Njegovo drugo ime Sobieslav je bil vzdevek, ki ga je razločeval od istoimenskega starejšega polbrata Janeza Moravskega, rojenega ok. leta 1345. Vendar se Janez Sobieslav, ki se rodil ok. leta 1357, v virih zadnjič omenja leta 1380 in je verjetno umrl 30. oktobra 1380 (prim. Brandl, Codex, št. 187). Po zadnjih ugotovitvah (gl. Schmidt, John of Moravia) je bil v tem obdobju oglejski patriarh Janez Moravski, nezakonski sin Janeza Henrika, in ne njegov mlajši polbrat Janez Sobieslav. Janez Moravski je postal leta 1368 prošt v Vyšehradu, leta 1380 škof v Litomyšlu, leta 1387 škof v Olomucu in leta 1387/88 oglejski patriarh. Patriarh je ostal do 12. oktobra 1394, ko je bil brutalno umorjen v Vidmu.

⁹⁰ ARS, Listine, št. 4382 in 4383; objava in slovenski prevod Steklasa, Zgodovina, str. 44–46.

⁹¹ Soglasje kapitlja je pripisano na obeh listinah.

⁹² ÖStA, HHStA, AUR, št. 16348; objava Göth, Urkunden-Regesten, št. 265.

⁹³ ARS, Listine, št. 6820.

⁹⁴ Janez de Mila (Myla, Milla) izhaja iz kraja Mihle v Turingiji. Vendar je bil njegov oče Ditmar enkrat pred letom 1374 že vodja šole v Ljubljani, kar nakazuje, da se je družina preselelila na Štajersko ali Kranjsko že v času Ditmarja. Po smrti

Kot vodiški župnik se prvič omenja leta 1387, ko je bil v Kostanjevici skupaj s stiškim opatom Andrejem in mengeškim župnikom Štefanom Helfenberskim priča listine, ki jo je Štefanov brat Aloha, župnik pri sv. Rupertu v Vidmu ob Savi, izstavil kostanjeviškemu opatu.⁹⁵ Kot patriarhov pooblaščenec je sodeloval tudi pri prenosu podružnice Rateče iz župnije Marija na Zilji v župnijo Kranjska Gora in se omenja v dveh, s tem povezanih dokumentih. Prvič v listini o prenosu podružnice Rateče, ki je bila spisana 12. novembra 1390 na ortenburškem Pustem gradu pri Radovljici,⁹⁶ in drugič 8. decembra 1390, ko je oglejski patriarh Janez to dejstvo tudi potrdil.⁹⁷ Kot vodiški župnik je bil 21. novembra 1391 med pričami, ko je stolni kapitelj v Ogleju soglašal z inkorporacijo župnije Šmohor v Ziljski dolini samostanu v Arnoldsteinu, da bi ublažil škodo v sedemnajstih vaseh in devetih župnijskih cerkvah okoli Beljaka nastalo ob velikem koroškem potresu 25. januarja 1348.⁹⁸ Župnik Janez de Mila je nad vodiško župnijo resigniral sredi

škalskega župnika Ulrika, bivšega gornjegrajskega opata, je Janez de Mila, ki je bil duhovnik škofije Mainz, izrabil to priložnost in se na podlagi milostnega pisma papeža Gregorja XI. vrnil na škalsko župnijo, zaradi česar ga je generalni vikar oglejskega patriarha na pobudo gornjegrajskega opata 31. maja 1374 pozval v Videm. Vendar se je zadeva uredila šele 12. aprila 1378 v procesu pred stiškim opatom Jakobom kot patriarhovim pooblaščenecem, ki je odločil, da je škalska župnija vodena in upravljana s strani gornjegrajskih redovnikov in ne s strani škofijske duhovščine. Leta 1379 ga zasledimo kot cesarjevega (državnega) notarja. Bil je tudi arhidiakon Kranjske in Marke in po odhodu iz Vodice župnik v Laškem. Imel je številne beneficije, saj je bil tudi prošt pri sv. Mariji v Erfurtu ter stolni kanonik v Ogleju in Merseburgu. Kot svojemu svetovalcu in kaplanu mu je, njemu in njegovemu bratu Henriku, grof Herman II. Celjski 26. januarja 1407 podelil hišo in dvor v Celju na Židovski ulici ter ju oprostil plačevanja vsakršnega činža, davkov in drugega, razen če bi se v imenovani hiši točilo ali bi se opravljala kakšna obrt – v tem primeru naj se dajejo dajatve kot velja za druge tržane.

⁹⁵ Listina se v celoti ni ohranila, pač pa le kratek povzetek vpisan v listini ARS, Listine, št. 342, ki govori o poravnavi med kostanjeviškim opatom Andrejem in Alohom Helfenberskim, vikarjem inkorporirane župnije sv. Ruperta v Vidmu ob Savi.

⁹⁶ Izvirnik ni ohranjen, obstaja le prepis z 28. januarja 1467 v NŠAL, Listine, št. 411; objava Grafenauer, Celovski rokopis, str. 51.

⁹⁷ Izvirnik ni ohranjen, obstaja le prepis z 28. januarja 1467 v NŠAL, Listine, št. 411; objava Grafenauer, Celovski rokopis, str. 48.

⁹⁸ KLA, AUR, št. A 561; objava Neumann, Zu den Folgen, str. 68.

leta 1395, tako da je papež Bonifacij IX. 27. avgusta 1396 grofu Hermanu II. Celjskemu potrdil pravico podeljevanja beneficij izpraznjene župnije v Vodicih in opozoril Konrada Caracciola, takrat škofa v Nikoziji, naj se v to ne vmešava.⁹⁹ Isti papež je 8. aprila 1404 sporočil stiškemu in gornjegrajskemu opatu ter proštu avguštinskega samostana v Dobrli vasi, da na prošnjo Konrada Caracciola, takrat že škofa v Miletu v Kalabriji, ukazuje vsem cerkvenim dostojanstvenikom in plemstvu, da ne posegajo v duhovno in svetno premoženje župnijske cerkve v Vodicih in njenih podružnic, ki ga poseduje omenjeni škof Konrad na podlagi papeževe podelitve in dovoljenja. Navedenima opatoma in proštu je ukazal, da dva ali eden od njih prevzame mesto zaščitnika malteške posesti oziroma škofa Konrada, ko bo zanj zaprosil sam ali po namestnikih.¹⁰⁰

Morda je bil prvi župnik, ki je bil pod Celjskimi umeščen na župnijo Vodice, Filip, komorni pisar Celjskih grofov, ki se omenja 11. novembra 1408,¹⁰¹ čeprav je bil morda na tem mestu že od resignacije Janeza de Mile. Filip je leta 1414 že omenjen kot župnik v Kamniku ter zakladnik in komornik na Spodnjem gradu v Celju.¹⁰²

Patronatne pravice je grofu Hermanu II. Celjskemu 23. januarja 1415 potrdil tudi protipapež Janez XIII. na koncilu v Konstanci.¹⁰³

V času grofa Friderika II. se omenja tudi župnik Martin Ribniški, ki mu je papež Evgen IV. 11. marca 1438 podelil župnijo sv. Petra v Ljubljani. Ker je imel Martin še dohodke od kapele sv. Maksimilijana v Celju (10 mark srebra), župnije sv. Marjete v Vodicih (16 mark srebra) in župnije sv. Pankracija v Slovenj Gradcu (50 mark srebra), je moral po ukazu papeža, ko je dobil ljubljansko župnijo sv. Petra, pustiti Vodice in Slovenj Gradec.¹⁰⁴

⁹⁹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 16913; objava Göth, Urkunden-Regesten, št. 274.

¹⁰⁰ NŠAL, Listine, št. 230; povzetek Volčjak, Listine, št. 230.

¹⁰¹ ARS, Listine, št. 5364.

¹⁰² Banfi, Uprava, str. 35.

¹⁰³ ARS, Listine, št. 4426; objava kratkega povzetka Göth, Urkunden-Regesten, št. 321.

¹⁰⁴ StANK, Urk., 11. III. 1438; objava Mayer, Die Urkunden, št. 424.

Smlednik postane deželno knežja posest

Po smrti grofa Ulrika II. (9. novembra 1456) je Smlednik, tako kot vsi gradovi in posestva Celjskih na Kranjskem, prišel v last Habsburžanov. Takratni obseg posesti ni natančno znan, saj sega najstarejši ohranjeni urbar gospostva Smlednik v leto 1558, to je dobrih sto let po izumrtju Celjskih.¹⁰⁵ Takrat je gospostvo, katerega jedro so kot smo videli ustvarili Celjski, obsegalo 163 hub, dve žagi in en mlin. Večji del posesti je bil zgoščen na širšem območju deželskega sodišča Smlednik: Smlednik (1 huba), Valburga (1), Dragočajna (3), Moše (7), Trboje (20), Podreča (6), Breg ob Savi (9), Jama (1), Šenčur (4 in dve žagi), Predoslje (6), Luže (1), Pšata (6 in opuščen mlin), Cerklje na Gorenjskem (1), Praprotna Polica (2), Poženik (1), Lahovče (1), Breg pri Komendi (1), Spodnji Zalog pri Cerkljah (1), Moste (3), Žeje (6), Suhadole (1), Vodice (7), Selo pri Vodicach (2), Skaručna (6), Polje pri Vodicach (1), Dornice (3), Zapoge (7), Tacen (3), Rocen (1), Vikrče (1), Spodnje Pirniče (1), Završ pod Šmarno goro (3), Sedlo na Šmarni gori (1), Vikrče (1), Zgornje Pirniče (2), Verje (3), Hraše (5), Imenje pri Hrašah (1), Povodje (1), Stanežiče (1), Jeprca (1) in Gameljne (1). Manjši del posesti pa je bil v trikotniku med Domžalami, Krašnjo in Moravčami: Rafolče (3), Zlato Polje (4), Studenec pri Krtini (1), Gabrovica (1), Krašnja (8), Prikrnica (5), Soteska pri Moravčah (1), Mošenik (1), Spodnji Tuštanj (1), Selo pri Moravčah (2), Brdo pri Lukovici (1) in Groblje pri Domžalah (1).

Po letu 1456 so grad in gospostvo Smlednik upravljali deželno knežji oskrbniki. Zadnji celjski gradiščan Rudolf Keuenhuler je lahko ostal na Smledniku, moral pa je biti zvest cesarju in imeti grad vedno odprt za cesarjeve potrebe. Med letoma 1461 in 1478 se kot cesarski oskrbnik na Smledniku omenja Gašper Črnomaljski.

Velja omeniti še, da se v fevdni knjigi nekdanjih celjskih posesti v grofijah Celje in Ortenburg iz leta 1457 omenja tudi dvor Rocen pod Šmarno goro v župniji Vodice.¹⁰⁶ Novoveški dvorec Rocen (Rutzing) stoji obdan z lepim parkom na skrajnem zahodnem delu Tacna, tik pod šmarnogorsko Grmado na nekoliko vzvišenem prostoru. Na zunanjsčini

zgodno prenovljenega dvonadstropnega gradiča pravokotnega tlorisa je še mogoče prepoznati sestavine baročne arhitekture (vogalna rustika in okenske obrobe), žal pa je notranjščina močno predelana. V stavbi je zdaj uprava Policijske akademije.¹⁰⁷

Kapela Blažene Device Marije na gori imenovani Cholempersch

Ob koncu se ponovno vrnimo k uvodoma omenjeni Marijini cerkvi na Šmarni gori.¹⁰⁸ Ker se domneva, da je imela Šmarna gora že v prazgodovini obrambni in kulturni značaj, je najverjetneje Mariji posvečena kapela¹⁰⁹ stala tu že v predromaniki. Romanska kapela se z imenom »Blažena Devica Marija na gori Cholempersch (Šmarni gori)« omenja v listini oglejskega patriarha Otobona 16. aprila 1314,¹¹⁰ a je morala stati tu že vsaj v 13. stoletju,¹¹¹ če ne celo prej. Namreč, patriarh v listini poudarja, da so že njegovi predniki tej kapeli nekoč podeljevali odpustke in jih na prošnjo vodiškega župnika Gregorja tudi potrdi ter ob tem podeli novih štiri-deset dni odpustka vsem, ki ob Marijinih praznikih pobožno obišejo to cerkev. Šmarnogorski cerkvi podelita odpustek tudi patriarh Anton 3. maja 1403¹¹² in že uvodoma omenjeni nadškof Janez iz Sultanije.¹¹³

Cerkev na Šmarni gori si je v času Celjskih z nakupi in daritvami pridobila tudi nekaj premoženja. Tako sta 13. aprila 1393 žužemberški gradiščan Rutlib iz Jelš in njegova žena Katarina potrdila, da bosta šmarnogorski cerkvi plačevala za blagor svoje in duš svojih prednikov od dveh kmetij v Vašah letno po marko beneških soldov. Denar je bil name-

¹⁰⁷ Več o zgodovini dvorca in njegovih lastnikih gl. Šilc, *Lastniki gradiča*, str. 16–19.

¹⁰⁸ O dogajanjih iz 19. stol., ki so povezana s Šmarno goro sta bila v Zgodovini za vse objavljena dva prispevka: Šilc, *Kaj ni tak*, str. 24–41 in Šilc, *Ljubljanske srajce*, str. 20–44.

¹⁰⁹ Čeprav ni vselej listinsko dokazljivo, je mogoče trditi, da so bile najstarejše Marijine cerkve, tudi šmarnogorska, posvečene Marijinemu vnebovzetju.

¹¹⁰ Prepis iz 17. stol. NŠAL, *Listine*, prepisi, št. 8; objava Šilc, *Nadškof*, str. 6, op. 5.

¹¹¹ Kapela je posredno omenjena v imenu župnije oz. vikariata sv. Martina pod goro sv. Marije (Sanctus Martinus sub Monte sancte Marie) v taksaciji prebend iz leta 1296 (gl. Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 466).

¹¹² NŠAL, *Listine*, št. 226; povzetek Volčjak, *Listine*, št. 226.

¹¹³ Gl. op. 2.

¹⁰⁵ ARS, *Urbarji*, AS 1075, U 59.

¹⁰⁶ StLA, *Cilli*, Sch. 3, Heft 8, fol. 25v.

njen za razsvetljavo ali vzdrževanje šmarnogorske cerkve. V primeru, da denar ne bi bil pravočasno izplačan, bi omenjeni kmetiji postali last župnika v Vodica ali njegovega namestnika.¹¹⁴ V Stanežičah je cerkev sredi 15. stoletja kupila poldrugo kmetijo. Nikolaj Pirs ji je leta 24. februarja 1448 prodal eno,¹¹⁵ Ema, vdova Tomaža Dreneka iz Srednjih Gamelnj, pa 5. maja 1450 pol kmetije, in to s pogojem, da naj se ob nedeljah moli za pokojnega moža in njo, ko bo umrla.¹¹⁶ Njivo na Suhi pred Škofjo Loko pa je 18. julija 1456 cerkev kupila od Lecianove vdove Elizabete.¹¹⁷

V 15. stoletju je bila na Šmarni gori tudi bratovščina Naše ljube Gospe, ki je v času Celjskih od ljubljanskih meščanov kupila nekaj njiv na ljubljanskem polju. Najprej 16. marca 1419 od Janeza, sina Mihe Oprešnika, njivo pri Peščeni jami (*Hergruben*), na lokaciji poznejšega pokopališča pri sv. Krištofu, kjer je danes Gospodarsko razstavišče,¹¹⁸ 25. septembra 1420 od Martina Kublerja in njegove žene Marjete njivo v ljubljanskem Šentjanževem predmestju¹¹⁹ in 23. novembra 1423 od Nikolaja Terneka in njegove žene Elizabeta pol njive pred Ljubljano.¹²⁰ Andrej Gallenberg pa je bratovščini Matere božje na Šmarni gori 20. aprila 1455 prodal kmetijo v Dragočajni.¹²¹

V prvi polovici 15. stoletja (1432)¹²² je bila na mestu kapele pozidana zanimiva gotska cerkev z dvema koroma in dvema ladjama, verjetno taka, kakršna se je do danes ohranila edino še pri Sv. Ani nad Pamečami pri Slovenj Gradcu.¹²³ Cerkev so kmalu po izgradnji močno utrdili z obzidjem in s stolpi (v velikem so pozneje uredili zvonik) ter

s tem Šmarno goro spremenili v protiturški tabor, ki je še danes ohranjen in se s povsem nepravilno obliko prilagaja prostoru vrh hriba. Več o tem razberemo iz sporočila, ki ga je 19. januarja 1478 cesar Friderik III. poslal upravniku smledniškega gospostva Gašperju Črnomaljskemu: »Gospodu Gašperju Črnomaljskemu, upravniku na Smledniku – Dragi podanik. Potem ko so ljudje in podložniki sedli skupaj pod Šmarno goro in izkazali voljo, da na slednji uredijo in postavijo cerkev, česar pa ti nisi dovolil in si jim zato pobral njihovo orožje, ti resno priporočamo in želimo, da gornjim ljudem in podanikom dopustiš zasnovati omenjeno, s taborom utrjeno cerkev in jo zgraditi – in da se pri tem nič ne spozabiš, da onim tudi povrneš omenjeno orožje ob odhodu in jim odgovoriš, da ga lahko uporabijo za tabor iste cerkve. Tako boš ravnal po našem izrecnem mnenju. Odposlano v Gradcu v ponedeljek pred sv. Fabijanom in Sebastijanom leta 1478.«¹²⁴

Viri in literatura

Arhivski viri

Archiv des Erzbistums München und Freising, München (AEMF)

Historisches Sammlungsgut (GA016):

Nachrichten aus Urkunden zur Geschichte des Hochstifts Freising – 18. Jh. (H260)

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (ARS)

Graščinski arhivi (Gr.): Dol pri Ljubljani (AS 730)

Zbirka listin (Listine, AS 1063)

Zbirka rokopisov (Rokopisi, AS 1073): Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofijo Celje iz 1455 (I-3r), Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofijo Ortenburg iz 1456 (I-2r), Fevdna knjiga grofov Celjskih 1436–1447 (I-57r)

Zbirka urbarjev (Urbardi, AS 1075): Priročni urbar dednih posesti Janeza Jožefa barona Egkha-Hungerspacha na Kranjskem / 1558–1559 (U 59)

Archivio di Stato, Udine (ASU)

Archivio notarile antico (ANA)

¹¹⁴ NŠAL, Listine, št. 199; objava Otorepec, Listine 1243–1489, št. 54.

¹¹⁵ NŠAL, Listine, št. 321; objava Otorepec, Listine 1144–1499, št. 60.

¹¹⁶ NŠAL, Listine, št. 334; objava Otorepec, Listine 1220–1497, št. 77.

¹¹⁷ NŠAL, Listine, št. 353; povzetek Volčjak, Listine, št. 353.

¹¹⁸ NŠAL, Listine, št. 258; objava Otorepec, Listine 1299–1450, št. 72.

¹¹⁹ NŠAL, Listine, št. 262; objava Otorepec, Listine 1299–1450, št. 74.

¹²⁰ NŠAL, Listine, št. 269; objava Otorepec, Listine 1299–1450, št. 76.

¹²¹ NŠAL, Listine, št. 348; povzetek Volčjak, Listine, št. 348.

¹²² Letnica je navedena v *Historische Erinnerungen*, str. 85, a brez kakršnihkoli virov.

¹²³ Prim. Zadnikar, *Spomeniki*, str. 194.

¹²⁴ ÖStA, HHStA, HS, Blau 53, fol. 69; objava Levec, *Sloss*, str. 9, op. 2.

Archivio capitolare, Udine (ACU)
Fondo Bini, Varia documenta Antiqua I (Bini, Var doc. Ant.)

Archivio Segreto Vaticano (ASV)
Cameralia (Cam.): Codex collectana (Cod. coll.)

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München (BayHStA)
Hochstiftsliterarien Freising (HL Fr.): Kopialna knjiga škofije Freising 9. stol.–1304 (2)

Biblioteca arcivescovile, Udine (BAvU)
Notarska knjiga Gubertina de Novate 1340–1341 (Ms. 29)

Biblioteca Civica Vincenzo Joppi, Udine (BCU)
Fondo Joppi (FJ): Autigrapha Vincentiana, Vol. I / 1096–1343 (Ms. 696/I)
Fondo Pricipale (FP): Diplomata antiqua originalia. Miscellanea Vol. V (Ms. 892/V)

Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia (BNM)
Diplomata et instrumenta varia (Dipl. inst.)

Deutschordenszentralarchiv, Wien (DOZA)
Urkundenabteilung (UA)

Kärntner Landesarchiv, Klagenfurt (KLA)
Allgemeine Urkundenreihe (AUR)

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)
Zbirka listin (Listine)
Zbirka prepisov listin (Listine, prepisi)
Kapiteljski arhiv (KAL): Prepis listin samostana Gornji Grad (fasc. 82)

Niederösterreichischen Landesarchiv, St. Pölten (NÖLA)
Sammlungen und Nachlässe,
Urkundensammlungen (05.01):
Urkundensammlung des Ständischen Archivs (StA Urk.)

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)
Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA):
Familienarchive (FA), Harrach, Urkunden (Harrach, Urk.)
Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA):
Allgemeine Urkundenreihe (AUR)

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA):
Handschriftensammlung (HS), Konzeptbuch der Österreichischen Kanzlei Kaiser Friedrichs III., 1478 (Blau 53)

Steiermärkisches Landesarchiv, Graz (StLA)
Allgemeine Urkundenreihe (AUR)
Archiv Cilli, Herrschaft und Stadt (Cilli)

Stiftsarchiv Neukloster, Wiener Neustadt (StiANK)
Urkundensammlung (Urk.)

Objavljeni viri

Arnold, Udo: *Die Urkunden des Deutschordens-Zentralarchivs in Wien. Regesten, Teilband I: 1122–Januar 1313.* Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens 60/I. Marburg: Elwert, 2006.

Baraga, France: *Listine 1246–1255.* Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 6/1. Thesaurus memoriae. Fontes 2. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Založba ZRC, 2002.

Bernhard, Günther: *Documenta patriarchalia res gestas Slovenicas illustrantia. Listine oglejskih patriarhov za slovensko ozemlje in listine samostanov v Stični in Gornjem Gradu (1120–1251).* Dunaj, Ljubljana: Slovenski znanstveni inštitut, Založba ZRC, 2006.

Brandl, Vincenz: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae.* Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens, vol. XI, Mährischen Landesausschusses: Brünn, 1885.

Brunettin, Giordano: *I protocolli della cancelleria patriarchale del 1341 e de 1343 di Gubertino de Novate.* Fonti per la storia della Chiesa in Friuli 4. Udine: Istituto Pio Paschini, 2001.

De Vitt, Flavia: *Gubertino de Novate e i patriarchi d'Aquileia. Protocolli e registri notarilli 1328-1358.* Fonti per la storia della Chiesa in Friuli. Serie medievale 26. Roma 2022.

Härtel, Reinhard: *Die älteren Urkunden des Klosters Moggio (bis 1250).* Publikationen des Historischen Instituts beim Österreichischen Kulturinstitut in Rom. II. Abt.: Quellen. 6. Reihe: Vorarbeiten zu einem

- Urkundenbuch des Patriarchats Aquileia
I. Wien: Österreichischen Akademie der
Wissenschaften, 1985.
- Kos, Dušan:** Celjska knjiga Listin I. Ljubljana,
Celje: ZRC SAZU, Muzej novejšje zgodovine
Celje, 1996.
- Mayer, Heinrich:** *Die Urkunden des Neuklosters
zu Wiener Neustadt*. Fontes rerum
Austriacarum. Diplomataria et Acta 86.
Band. Wien: Österreichischen Akademie der
Wissenschaften, 1986.
- Otorepec, Božo:** *Listine 1243–1397*. Gradivo
za zgodovino Ljubljane v srednjem veku I.
Ljubljana: Mestni arhiv, 1956.
- Otorepec, Božo:** *Listine 1299–1450*. Gradivo
za zgodovino Ljubljane v srednjem veku II.
Ljubljana: Mestni arhiv, 1957.
- Otorepec, Božo:** *Listine 1243–1489*. Gradivo za
zgodovino Ljubljane v srednjem veku VII.
zvezek. Ljubljana: Mestni arhiv, 1962.
- Otorepec, Božo:** *Listine 1220–1497*. Gradivo
za zgodovino Ljubljane v srednjem veku IX.
Ljubljana: Mestni arhiv, 1964.
- Otorepec, Božo:** *Listine 1144–1499*. Gradivo
za zgodovino Ljubljane v srednjem veku X.
Ljubljana: Mestni arhiv, 1965.
- Otorepec, Božo:** *Listine 1154–1361. Fevdna
knjiga Jamskih 1453–1480*. Gradivo za
zgodovino Ljubljane v srednjem veku XI.
Ljubljana: Mestni arhiv, 1966.
- Otorepec, Božo:** *Gradivo za slovensko zgodovino
v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine)
1270–1405*. Viri za zgodovino Slovencev XIV.
Ljubljana: ZRC SAZU, 1995.
- Schumi, Franz:** Urkunden und Regesten zur
Geschichte des 14. Jahrhunderts. *Archiv für
Heimatkunde* 2, 1884–1887, str. 242–273.
- Schumi, Franz:** *Urkunden- und Regestenbuch
des Herzogtums Krain. II. Band 1200–1269*.
Laibach: Narodna Tiskarna, 1884–1887.
- Wiessner, Hermann:** *Die Kärntner
Geschichtsquellen 1286–1300*. Monumenta
historica ducatus Carinthiae VI. Klagenfurt:
Kleinmayer, 1958.
- Wiessner, Hermann:** *Die Schenken von
Osterwitz (1100–1500). Geschichte eines
durch fünf Jahrhunderte führenden Kärntner
Ministerialgeschlechtes*. Klagenfurt: Johannes
Heyn, 1977.
- Zahn, Joseph:** *Codex diplomaticus Austriaco-
Frisingensis. I. Band*. Fontes rerum
Austriacarum. Diplomataria et Acta, 31.
Band. Wien: Kaiselich-königlichen Hof- und
Staatdruckerei: Wien, 1870.
- Zahn, Joseph:** *Codex diplomaticus Austriaco-
Frisingensis. II. Band*. Fontes rerum
Austriacarum. Diplomataria et Acta, 35.
Band. Wien: Kaiselich-königlichen Hof- und
Staatdruckerei: Wien, 1871.
- Zahn, Joseph:** *Urkundenbuch des Herzogtums
Steiermark. III. Band. 1246–1260*. Graz:
Historischen Vereines für Steiermark, 1903.

Literatura

- : Historische Erinnerungen, aufgezeichnet
von einem Unbekannten. *Mittheilungen des
historischen Vereins für Krain* 3, 1848, št. 4, str.
85–87.
- Banfi, Jaka:** Uprava grofov Celjskih (1341–1456).
Kronika 70, 2022, št. 1, str. 21–58.
- Bizjak, Matjaž:** Gallenberški listinski arhiv in
rodbinska genealogija. *Zgodovinski časopis* 65,
2011, št. 3–4, str. 248–291.
- Grafenauer, Ivan:** *Celovski rokopis iz Rateč,
podružnice beljaške prafare pri Mariji na Zilji*.
Razprave 3, razred za filološke in literarne
vede. Ljubljana: SAZU, 1958.
- Höfler, Janez:** *O prvih cerkvah in župnijah na
Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne
organizacije slovenskih dežel v srednjem
veku*. Druga, revidirana in dopolnjena izdaja.
Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Kos, Dušan:** *Blesk zlate Krone. Gospodje
Svibenski – kratka zgodovina plemenitih
nasilnikov*. Thesaurus memoriamae.
Dissertationes 1. Ljubljana: Zgodovinski
inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2003.
- Kos, Dušan:** *Vitez in grad. Vloga gradov v
življenju plemstva na Kranjskem, Slovenskem
Štajerskem in Slovenskem koroškem do začetka
15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.
- Kosi, Miha:** Marginalije h knjigi Vitez in grad.
Zgodovinski časopis 61, 2007, št. 1–2, str.
201–217.
- Kosi, Miha:** Grajska politika – primer grofov
Celjskih. *Kronika* 60, 2012, št. 3, str. 465–494.

- Levec, Vladimir:** Sloss und Herrschaft Flödnik in Oberkrain. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* 9, 1896, št. 1, str. 2-10.
- Neumann, Wilhelm:** *Zu den Folgen des Erdbebens von 1348. 2. Teil: im Gailtal bei Arnoldstein.* Neues aus Alt-Villach 25. Villach: Museum der Stadt, 1988, str. 9–60.
- Schmidt, Ondřej:** John of Moravia between the Czech Lands and the Patriarchate of Aquileia (ca. 1345–1394). *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450*, vol. 56, Leiden, Boston: Brill, 2019.
- Steklasa, Ivan:** *Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem.* Ljubljana: samozaložba, 1913.
- Šilc, Jurij:** Lastniki gradiča Rocen v Tacnu pod Šmarno goro. *Drevesa* 8, 2001, št. 1-2, str. 16–19.
- Šilc, Jurij:** Rečni prehod struge Save pri Tacnu pod Šmarno goro. *Kronika* 51, 2003, št. 3, str. 273–286.
- Šilc, Jurij:** Kaj ni tak, kakor da je ušel hudiču iz torbe?! Zmage in porazi priorja Favsta Gradiška, čudodelnega zdravnika na Kranjskem. *Zgodovina za vse* 10, 2003, št. 2, str. 24–41.
- Šilc, Jurij:** Nadškof iz Perzije podeli v Celju odpustek šmarnogorskim božjepotnikom. Listina nadškofa Janeza iz Sultanije, spisana v Celju leta 1411. *Zgodovina za vse* 13, 2006, št. 2, str. 5–16.
- Šilc, Jurij:** Gradiščan na Šmarni gori, ki to ni bil. Listina s prvo omembo Zbilj iz leta 1216. *Kronika* 63, 2015, št. 2, str. 177–186.
- Šilc, Jurij:** *Stolp točajev v Šinkovem Turnu.* Kulturno prosvetno društvo: Šinkov Turn, 2018.
- Šilc, Jurij:** Lastniške kapele na ozemlju vodiške župnije na prelomu 11. v 12. stoletje. *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost: Zbornik ob 900. obletnici prve pisne omembe Smlednika in Hraš* (ur. M. Žebovec). Smlednik: Krajevna skupnost, 2018, str. 26–34.
- Šilc, Jurij:** Starejša zgodovina Vodice in bližnje okolice. *Dediščina ljudi in krajev: Zbornik Občine Vodice* (ur. R. Čuk). Vodice: Občina, 2020, str. 66–99.
- Šilc, Jurij:** Ljubljanske srajce. Kako je slovensko in nemško časopisje pred 130 leti videlo ravs in kavs med medvoškimi kmeti in ljubljanskimi "liedertaflerji". *Zgodovina za vse* 17, 2010, št. 2, str. 20–44.
- Štular, Benjamin:** Grad v pisnih virih. *Grad Smlednik. Raziskave 2011–2012* (ur. B. Štular). Monografije CPA 2. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2013, str. 29–37.
- Štular, Benjamin:** Stavbna analiza. *Grad Smlednik. Raziskave 2011–2012* (ur. B. Štular). Monografije CPA 2. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2013, str. 107–123.
- Volčjak, Jure:** *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1140–1500.* Ljubljana: Nadškofijski arhiv, 2020.
- Zadnikar, Marijan:** *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti.* Veliki slovenski kulturni spomeniki 1. Mohorjeva družba: Celje, 1973, str. 194.

Zusammenfassung

DIE HERRSCHAFT FLÖDNIK UNTER DEN GRAFEN VON CILLI

Friedrich von Sannegg kauft das Schloss Flödnik für zweitausend Mark Silber

Auf dem zuvor einheitlichen Kronlandgebiet um Smlednik/Flödnik, dessen überwiegenden Teil in der zweiten Hälfte des 10. Jahrhunderts die Markgrafen von Krain und Istrien erhielten, kam es bereits im 11. Jahrhundert zu einer Aufspaltung des Besitzes. An der Wende vom 11. zum 12. Jahrhundert hatten dort Adelige, wahrscheinlich Vorfahren des Geschlechtes der Ritter von Flödnik, Besitz und Privatkapellen. Zu einem Teil dieses Territoriums kam am Beginn des 12. Jahrhunderts Bernhard von Marburg aus dem Geschlecht der Spanheim, möglicherweise durch seine Schwester Richardis, Witwe nach Poppo, dem Markgrafen von Krain und Istrien. Nach Bernhards Tod – er starb im Zweiten Kreuzzug im Jahr 1147 – ging sein Erbe an den Neffen seiner Ehefrau, Ottokar, Markgraf der Steiermark. Anscheinend gelang es damals den Trixen – Ministerialen Ottokars –, den Besitz um Smlednik zu behalten, denn Ottokar übernahm nicht alle von Bernhards Besitzungen. Vielleicht beherrschten die Trixen auch das Schloss

Flödnik selbst. Als Geburga von Trixen Ortholfus de Munparis heiratete, brachte sie den alten Montpreis auch einen Teil des Besitzes Flödnik als Mitgift mit. Ihre gleichnamige Enkelin heiratete vor dem Jahr 1244 Heinrich von Schärffenberg, Begründer eines neuen Familienzweigs der Montpreis, die damit einen Teil der Herrschaft Flödnik samt Schloss in die Hände bekamen und den Schwerpunkt ihres Wirkens nach Krain verlegten. In den zwanziger Jahren des 14. Jahrhunderts begannen sich die Montpreis zu verschulden und schon bald nutzten ihre Verwandten, die Sannegg, diese Schulden geschickt aus. Im Jahr 1328 verpfändeten die Brüder Heinrich und Ulrich von Montpreis und ihre Schwester Adelheid die Herrschaft und das Schloss zuerst und verkauften sie bald danach für zweitausend Mark Silber an Friedrich von Sannegg. Die Freiherren von Sannegg (später Grafen von Cilli) waren unter keinen Umständen bereit, ihre expansionistischen Bestrebungen aufzugeben; sie setzten die Abrundung des Besitzes rund um Smlednik fort und legten damit die Grundpfeiler für ihren eigenen Besitz in Krain. Nach dem Tod von Graf Ulrich (9. November 1456) kam Flödnik, so wie alle Schlösser und Besitzungen der Cillier in Krain, in den Besitz der Habsburger. Der damalige Umfang des Besitzes ist nicht genau bekannt, denn das älteste erhaltene Urbar der Herrschaft Flödnik reicht in das Jahr 1558, also gut hundert Jahre nach dem Aussterben der Cillier. Damals umfasste die Herrschaft Flödnik, deren Kern von den Cilliern geschaffen worden war, mehr als 160 Huben. Der größere Teil des Besitzes konzentrierte sich im weiteren Gebiet des Landgerichtes Flödnik, ein kleinerer Teil lag im Dreieck zwischen Domžale, Krašnja und Moravče.

Auch auf dem Gebiet der kirchlichen territorialen Ordnung versuchten die Cillier ihren Hauptstützpunkt in Krain mit Sitz auf Schloss Flödnik zu festigen. Der Cillier Besitz rund um Smlednik gehörte in kirchlicher Hinsicht mehrheitlich zur Pfarre der hl. Margarethe in Vodice in Oberkrain. Einen großen Teil dieses Gebietes bedeckte bereits im 10. Jahrhundert die Urfarre mit Sitz in der Kirche des hl. Michael in Mengeš. Es ist anzunehmen, dass bereits in der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts die Pfarre in Vodice als Einrichtung des Patriarchates Aquileia aus der Urfarre in Mengeš herausgelöst wurde, bis zum Ende des 13. Jahrhunderts

dann auch noch Komenda, Cerklje na Gorenjskem, Velesovo, Kamnik, Dob, Moravče und Ihan. Auch in Smlednik wird Mitte des 13. Jahrhunderts – in der Zeit, als die Montpreis die Herrschaft Flödnik besaßen –, ein Pfarrer erwähnt, allerdings war zu jener Zeit die Pfarre nicht kanonisch errichtet, denn im Jahr 1296 ist sie nicht unter den Pfarren des Patriarchats Aquileia zu finden und war anscheinend auf die Ebene einer Filiale von Vodice abgeglitten. Die Erlangung des Patronatsrechtes über die Pfarre Vodice im Jahr 1392 und die Gründung der Vikariate in Smlednik (1341) und Utik (1391) sowie der Kaplanei in Spodnje Pirniče (1392) weisen darauf hin, dass die Cillier auch auf dem Gebiet der kirchlichen territorialen Ordnung ihr Krainer Zentrum auf Schloss Flödnik festigen wollten. Auch die Kirche und die Bruderschaft Unserer lieben Frau auf Šmarna gora erlangten zur Zeit der Cillier durch Käufe und Schenkungen erwähnenswertes Vermögen.

Schlagwörter: Schloss und Herrschaft Flödnik/Smlednik, Freiherren von Sannegg/Žovnek, Grafen von Cilli/Celje, Pfarre Vodice, Šmarna gora, 12.–15. Jahrhundert